

DE LA VIOLÈNCIA COLONIAL A LA VIOLÈNCIA IMPERIALISTA *

Miquel Izard

Com a bon coneixedor de la realitat llatinoamericana -i en especial de la veneçolana- l'historiador Miquel Izard ens dóna un punt de vista diferent del que és i del que va ser la història d'aquell continent, consistent en deixar d'aplicar-hi els nostres valors tradicionals, fruit de la societat excedentària i de la cultura cristiana, tot prenent en consideració els sistemes de valors propis de les societats "alternatives" que resten encara a l'Amèrica Llatina.

Malgrat el títol, aquesta conferència es centrarà més en l'àmbit contemporani. Són moltes les persones sensibilitzades per la situació que es viu a l'Amèrica Llatina, que pot anar des de la violència estatal de Colòmbia, incomprendible per a nosaltres, on els enfrontaments polítics es desenvolupen amb una quantitat d'assassinats que fa feredat, fins la situació igualment incomprendible d'un país amb una capacitat humana i de recursos com l'Argentina, que ara de sobte s'ha empobrit, amb imatges tan colpidores com les de nens ficats en cubells d'escombraries buscant alguna cosa per menjar.

En primer lloc diríem que no tot, però si bona part, del que està passant en aquests moments és herència del període colonial. Sens dubte, molts dels problemes actuals de l'Amèrica Llatina varen començar el dia 12 d'octubre de 1492. En aquell moment, el continent més llarg del globus rep l'impacte de l'arribada dels occidentals que perpetren la invasió, el saqueig i la violació; un procés de conquesta violenta, de robatori -i es segueix robant-, d'assassinat i de violació. La

meitat de la gent que vivia a Amèrica -les dones- a més de ser saquejades han estat violentades gairebé al 100%, i ho diem amb recança. Amèrica va esdevenir durant el període colonial un laboratori; això que serà més tard l'Occident, l'excedentisme o capitalisme, havia estat intentant des del segle V a. C. organitzar un nou tipus de societat, enfront de les altres que hi havia en el món, que podríem anomenar excedentària i que pretenia convertir la majoria de la gent en treballadors i consumidors, en persones que produeixen un excedent; treballen més del que necessiten, i en una activitat concreta, i se'ls fa consumir la resta de coses més o menys imprescindibles per a seguir funcionant. Aquesta societat a Europa va afrontar constantment la resistència impressionant dels que, no essent consumidors/treballadors, tampoc volien passar a ser-ho. El rebuig de la immensa majoria dels habitants d'Europa a esdevenir excedentaris provocà un seguit d'insurgències que han estat camuflades per la història -que fet i fet no és gran cosa més que un farcell farcit de fal·làcies-. Podríem recordar la impressionant

revolta dels càtars o albigesos, gent que tenen una moral alternativa ben concreta que la "història oficial" no ha pogut acceptar mai, havent-se d'inventar que foren una heretgia.

Quan els occidentals arribaren a Amèrica, donades les seves particularitats culturals -eren pobles bel·licosos, acostumats a la guerra, a conquerir societats més complexes que la seva, com els "cristians" peninsulars havien fet amb els andalusís- es trobaren amb unes condicions adients per poder fer tots els experiments possibles i convertir els habitants d'Amèrica en treballadors i consumidors. L'organització d'aquesta societat excedentària aconseguí atrapar gent que no girava al voltant del treball i del consum provocant una quantitat d'insurgències semblant a la dels càtars, de manera que tota la història colonial d'Amèrica és un seguit de revoltes numantines de persones que es neguen a acceptar el nou projecte. N'hi ha pertot arreu i en el cas d'Amèrica afecten no tan sols els aborígens americans, sinó també els africans que hi són portats en contra de la seva voluntat per tal que els migrats supervivents treballin com

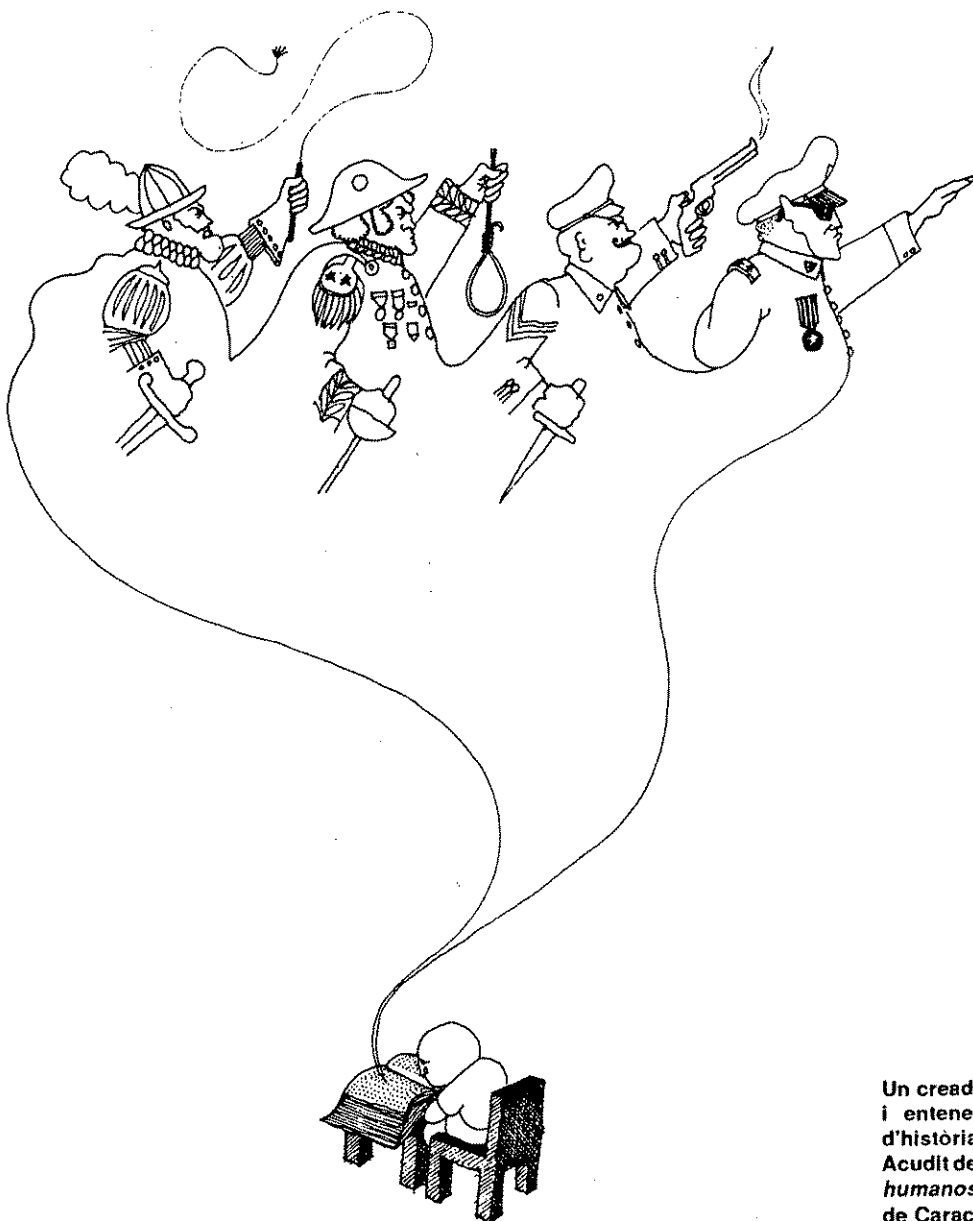
esclaus, i és també una revolta dels mestissos o dels mulats, de la gent d'ètnia barrejada, i també una revolta dels blancs -i això la "història oficial" encara ho amaga més- que no accepten el que els seus germans de raça estan intentant de fer. Un dels indrets on el rebuig va ser més impressionant -i ho sabem des de fa poc temps gràcies a un bon investigador porto-riqueny- va ser l'illa de Puerto Rico, i el curiós és que 250 anys de rebuig continuat han estat amagats per la història fins fa ben poc.

Gosaria dir que un dels moments culminants d'aquesta negativa aclaparadora de les classes subalternes a esdevenir treballadors/consumidors, exactament com a Europa, es va produir a començaments del segle XIX. A casa nostra la revolta ha estat grotescament dissimulada amb el nom de "Guerra de la Independència", tot dient que la gent de la península ibèrica es

va aixecar contra el francès; està tan ben emmascarat que ara és difícil explicar que no va ser així. A l'Amèrica Llatina va passar exactament igual: des de Buenos Aires fins a Mèxic va haver-hi un esclat impressionant d'aquestes classes subalternes que es negaven rotundament a esdevenir el que volien els liberals, i aquest esclat, que en alguns llocs com Buenos Aires, Caracas o Mèxic fou veritablement una epopeia, també ha estat emmascarat amb el nom de "Guerras per a la independència". Aquest emmascarament és esperpèntic a Veneçuela, on el "discurs oficial" que es pot llegir poso per cas en escrits de la Academia de la Historia diu que Bolívar no solament va aconseguir la Independència de Veneçuela, en separar-la d'Espanya, sinó que a més va aconseguir convertir la societat veneçolana en una societat sense classes. Acadèmics de la història, historiadors marxistes -com

Brito Figueroa- accepten aquest discurs i l'han anat repetint. Nosaltres, que érem a Veneçuela el març passat quan va haver-hi la "setmana tràgica", vàrem poder veure que una de les primeres conseqüències va ser que els veneçolans es preguntessin per aquest discurs que s'havien cregut durant tants anys i que ara s'ha posat en evidència que és fals. El que ha passat a Veneçuela, la matança d'un mínim de tres mil persones, es deu al fet que els veneçolans no eren d'una sola classe social, sinó de dues com arreu del món.

El resultat de les "Guerras de la Independència" de començaments de segle XIX és que Amèrica Llatina ha esdevingut dependent com no ho havia estat mai. Durant el període colonial la dependència d'Espanya era com un joc de nens en comparació a la dependència actual envers, poseu per cas, els EUA. El que va passar a Panamà,

Un creador pot ésser més directe i entenedor que massa llibres d'història.
Acudit de Jorge Blanco, *Derechos humanos*, Caracas, 1979, Ateneo de Caracas.

Nicaragua, l'Argentina amb la Guerra de les Malvines, és superior que la dependència del període colonial. Insistint en això, penso que una de les peculiaritats fonamentals de l'Amèrica Llatina en aquests moments és la dels múltiples rostres de l'imperialisme. Del colonialisme actual, que fa que depengui dels EUA o del Japó, se'n pot dir sense cap embut imperialisme: l'Amèrica Llatina és el pati del darrera dels EUA, el seu rebost -s'enduen el que necessiten-, o és el seu abocador -aquelles coses que no els convenen, fàbriques que fumegen, produccions que molesten, es porten cap a Amèrica Llatina-. Un dels aspectes de l'imperialisme és el saqueig: en el cas de Veneçuela durant uns anys es va parlar molt de "sembrar el petroli" -i Veneçuela era un d'aquests rebosts de petroli, de ferro i d'alumini que s'emportaven directament als EUA- i va donar la impressió fins al 1983 que

ésser el dipòsit de benzina dels EUA no anava tan malament i dissortadament, massa veneçolans eren insuportables perquè els sortien els dòlars o els bolívars per les orelles; però ara s'ha pogut comprovar que aquella riquesa era falsa -tal com també s'ha vist a l'Argentina- ja que es van rebre molts dòlars de la venda de petroli i amb ells el govern veneçolà es va embrancar en activitats de tot tipus i ara l'únic que en queda és un deute impressionant que no es pot pagar.

Aquest seria un altre dels rostres de l'imperialisme: el deute. Aquí voldríem recordar una cosa que es diu i que sap tothom qui ho vol saber: la major part del deute llatinoamericà és amb llatinoamericans: el govern de Colòmbia, majoritàriament, deu diners a membres de l'oligarquia colombiana, i això està denunciati i demostrat en el Congrés de Bogotà. El mateix passa a l'Argentina i a Veneçuela, on el deute

és controlat per veneçolans que tenen el diner que van robar a bancs veneçolans; el deute passa a través del "First National City Bank", però està en mans de l'oligarquia veneçolana, que controla el govern i l'obliga a pagar-lo.

Un altre rostre de l'imperialisme, molt menys conegut, molt més subtil, i semblant al del període colonial, és el paper de les curioses "noves esglésies" nord-americanes que s'adrecen als països del sud i que, amb l'excusa de l'evangelització, el que fan és un procés d'espionatge en els llocs més amagats, on els mateixos empresaris del país no arriben: a Veneçuela poso per cas hi intervé una curiosa església, "Las Nuevas Tribus", suposadament evangelista, denunciada al Congrés de Caracas i per l'exèrcit veneçolà, perquè el que fan, introduint-se a la selva del sud del país, és, amb tecnologia molt sofisticada, col.laborar amb els satèlits-espies per conèixer més a

NEGROS COMO LLEBA EN TANTA

paciencia y amor de Jesucristo los puenos negros y negras y el vellaco de su amo no tiene caridad y amor de prógimo

so Da Gino

LA MO

"706 / NEGROS COMO LLEBA EN TANTA paciencia y amor de Jesucristo los puenos negros y negras y el vellaco de su amo no tiene caridad y amor de prógimo / soberbio (WUAMAN PUMA)".

L'Explotació Indiscriminada dels negres provinents d'Àfrica fou un dels trets característics de la colonització.

ESPAÑOLES. SOBERBIO SO, CRIOLLO o mestizo o mulato de este rey

en los pueblos

criollos

"538 (552) / ESPAÑOLES / SOBERBIO CRIOLLO o mestizo o mulato de este rey / en los pueblos / (WUAMAN PUMA)"

Wuaman Puma també critica l'actitud dels criolls, tant pels maltractes als indis com per no fer cap servei al rei d'Espanya.

fons els recursos del subsòl de l'interior de Veneçuela.

Un altre aspecte de l'imperialisme és dona en l'àmbit demogràfic. El que més impacta del període colonial és "l'hecatombe demogràfica". No es tenen xifres fiables per a tot el continent, però no es dubta que al llarg dels primers cent cinquanta anys del saqueig, invasió o violació, la població es va veure reduïda a un 5% de la inicial, no és sols que la gent es morís, sinó que la violència va ser tan impressionant que les dones del continent davant del que estaven veient es van negar a parir. La situació era tan esgarrifosa que les dones no volien portar criatures al món. Si això passava els cent cinquanta primers anys de la invasió, en l'actualitat el més impactant és l'"explosió demogràfica". D'ençà 1850 l'Amèrica Llatina va tardar cin-

quanta anys en doblar la seva població, a partir de 1900 sols quaranta anys i a partir de 1940 en va trigar vint-i-cinc. Això fa que l'Amèrica Llatina, que el 1850 tenia trenta milions d'habitants i que donava unes densitats tan baixes que evitaven qualsevol tipus d'estretor, ara en tingui cinc-cents milions, amb problemes de tipus dantesco: Ciutat de Mèxic, la més gran del món, amb uns problemes d'aigua, de contaminació i d'abastament sense solució. Naturalment en un continent amb les desigualtats que arrossega, on els blancs són explotadors i els explotats gent de color (ademés d'alguns blancs) l'increment demogràfic fa que el nombre dels menystinguts sigui cada vegada més aclaparant.

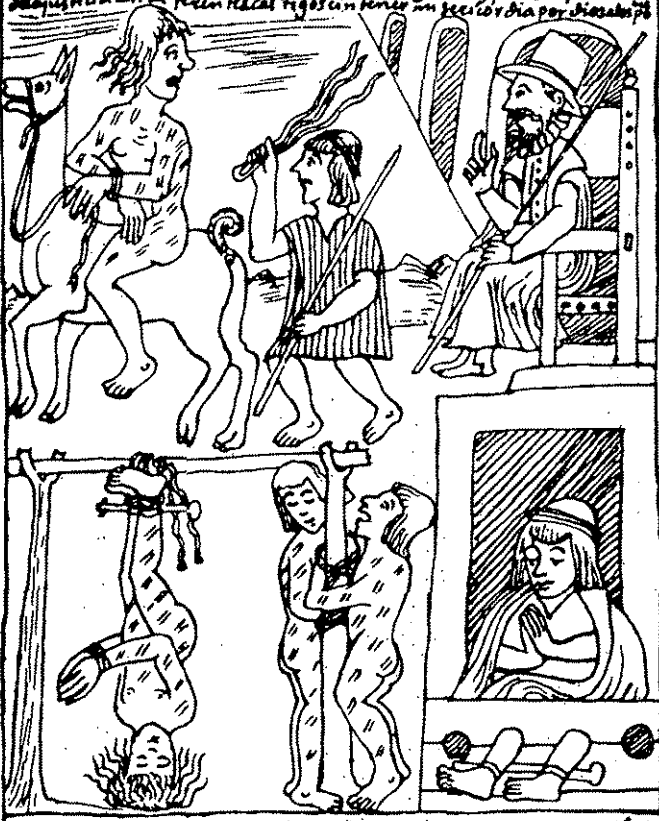
En l'àmbit polític, l'Amèrica Llatina també ha estat paradigmàtica, i em voldria centrar en dos aspectes. En

primer lloc en les "revolucions traïdes". La "història oficial", com ja hem esmentat, parla de les "Guerres de la Independència" que havien aconseguit també la igualtat social. El que també es diu de Mèxic, el 1810 hauria aconseguit la independència de la metròpoli espanyola i la llibertat. Però aquesta deuria ser peculiar perquè just cent anys després, el 1910, a Mèxic comença una de les revolucions més impressionants de la història de la humanitat, amb personatges com Pancho Villa i Emiliano Zapata, que lluitaren per crear un món diferent, i a l'actualitat ens trobem amb una situació molt més esgarrifosa, desigual i injusta que la de 1910. De "revolucions traïdes" n'hi ha diverses, com també ho fou la de Bolívia el 1952.

En segon lloc aquest continent també ha estat capdavanter en un

COREGIDOR DE MINAS COMO LO CASTIGA CRU-

el mien te alas caas quos puen ai piales los corregidores y jueces co poco temor de la justicia con de ferre haldas rigos con tener mi seccor dia por Dios a los p...

"/ 525 (529) / COREGIDOR DE MINAS / CÓMO LO CASTIGA CRUELMENTE a los principales los corregidores y jueces con poco temor de la justicia con deferentes castigos con tener misericordia por Dios a los pobres. / en las minas / (WUAMAN PUMA)."

Una altra de les violències característiques fou el càstig als indis que treballaven a les mines.

BUEN GOBIERNO A TOPA AMARO LE CORTAN LA CAVESE EN EL CUZCO

"451 (453) / BUEN GOBIERNO / A TOPA AMARO LE CORTAN LA CAVESE EN EL CUZCO. / (Inka Wana Qawri, ¿adónde te has ido? ¿Es que nuestro enemigo perverso te va a cortar el cuello a ti, que eres inocente?) / en el Cuzco (WUAMAN PUMA)".

L'assassinat de l'Inca Tupac Amaru per part dels espanyols fou un dels símbols de la dominació.

fenomen que ara estem patint a casa nostra: el "populisme", un tipus de polítics parlamentaris que diuen una cosa i fan el contrari. L'Argentina, que ho va patir amb Perón, torna a estar igual amb Menem. Això, dissortadament, és el nostre pa de cada dia a tots els països que es diuen democràtics i que no ho són.

Un tercer aspecte d'aquest panorama és la violència estatal, la tranquil·litat amb la qual els governs de l'Amèrica Llatina -i en aquests moments no se n'escapa cap-, maten amb absoluta immunitat. D'això n'hi ha innombrables casos, Colòmbia, El Salvador (amb l'assassinat dels membres de la Universidad Centro Americana que es preocupaven pels problemes socials), Veneçuela (amb la matança de dotze pescadors per part de l'exèrcit -que fins i tot ho va reconèixer- i, posteriorment, amb la mort d'unes tres mil persones sense cap excusa que es va produir a l'esmentada "setmana tràgica"). En aquest darrer cas en concret els diaris van mantenir una integritat que crida l'atenció. El sistema -els caps del govern, ministres, comandaments militars- mentia descaradament sobre els fets que tothom havia vist. En un principi no s'entén, però l'explicació diria que és que el "poder" vol donar l'aparença de dominar-ho tot, de que el seu abast és total i, com en una novel·la de George Orwell, la màxima expressió del poder és dominar la memòria de la gent. El que està passant a Amèrica Llatina passa a tot el món, amb diferències de quantitat: tots els estats maten i ara ja estem veient que el parlamentarisme és una enganyifa. La violència estatal de l'estalinisme als països de l'est o fins i tot a Catalunya i a la resta de l'estat de 1936 a 1939 és cada vegada menys encoberta. La "violència estatal" es dona arreu, però a l'Amèrica Llatina passen coses que no es produeixen aquí. La primera és que la "història oficial" d'allà és encara més mentidera que la nostra. Mentre la major part dels historiadors són "funcionaris de l'oblit", i se'ls encarrega la tasca d'oblidar el que s'esdevingué en el passat, els creadors de l'Amèrica Llatina tenen tenen una capacitat increïble per proporcionar-nos informació del que ha passat abans de nosaltres, tot informant-nos d'una manera molt agradable. Així, posem per cas, obres d'aquest tipus serien una pel·lícula tan sorprenent

com *Historia Oficial* de l'argentí Puelo, una cançó com la *Cantata de Santa Maria de Iquique* del grup Quilapayún, el poema "Canto General" de Pablo Neruda, o la novel·la *Hijo del hombre* de Roa Bastos, que és una història del Paraguai sense voler ser-ho.

Una quarta peculiaritat llatinoamericana és la persistència en aquests moments d'unes societats antagòniques a l'occidental, cada vegada més reduïdes, però encara força considerables, un tipus de societats humanes de les quals, a mesura que n'anem sabent, aprenem com podríem sortir d'aquest cul de sac on som -si decidim sortir-ne-. Fins fa dos-cents anys ocupaven la majoria del territori i són societats antagòniques de l'occidental perquè els eixos al voltant dels quals gira la seva vida no tenen res a veure amb els nostres: en primer lloc l'aspecte lúdic, volen disfrutar el plaer dels sentits, saben perfectament que les millors coses d'aquest món no costen diners, i volen gaudir-ne per sobre de tot. Així poden passar hores en una conversa; valoren la música o l'amistat (fan el que calgui pels altres, donat que la solidaritat entre ells és impressionant), poden dedicar moltes hores a aquesta relació amb altri, a una cosa tan gratificant com és fer l'amor o passar-se una bona estona veient com es pon el sol, com corren els rius o escoltant el soroll del vent movent les fulles dels arbres. El segon eix és l'autonomia, els membres d'aquestes societats són lliures, recullen el que volen per menjar, o són autònoms a l'hora d'escolllir a qui han d'escoltar.

D'aquests pobles lúdics i autònoms se'n podria esmentar quatre grans grups: Els que anomenen "els escombrats", aquells que abans de 1492 ocupaven la major part del territori i a qui la colonització ha anat arraconant; en queden ben pocs a l'Amazònia i en vint anys acabaran desapareixent; un altre grup que qualificaríem de "no incorporats", persones que segueixen explotats a la seva manera, però mantenint la seva identitat, com els Aimara que lluiten per conservar llengua, costums i moral. Un tercer grup serien els "rebels", aquells pobles que han inventat noves societats, disposats a lluitar amb les armes per defensar-les a pesar que són pobles pacífics, com els Llaneros de Veneçuela, o els Gauchos de l'Argentina o l'Uru-

guai, aquests darrers dissortadament exterminats a finals del segle passat. I al quart grup hi hauria "els maleïts" o "malvistos", d'entre els que podrien citar els negres de Carib, de Guadeloupe, de Cuba, d'Haití, de la República Dominicana, de les costes de Veneçuela, descendents d'esclaus que s'han negat rotundament a treballar i a consumir -perquè recorden l'experiència dels seus avantpassats, portats de l'Àfrica- i segueixen vinculats a cultures en les quals és més important divertir-se que no pas destacar.

En aquest moment l'Amèrica Llatina es divideix en dues menes de gent: Els que s'han deixat ensarronar i els que encara lluiten per defensar-se. Al segle XVI el capellà Marcos va escriure: "al capdavant què es pot esperar d'aquests salvatges que demanen perdó a un arbre abans de tallar-lo i que li diuen joc al pecat carnal". Doncs bé, a l'Amèrica Llatina encara hi ha aquesta dicotomia entre la gent que de fer l'amor en diuen un joc i aquells altres que en diuen un pecat. Si volem sortir de la situació on som ficats, en la qual morirem de sed o de contaminació, hauríem de preguntar a aquesta gent com viuen.

MIQUEL IZARD i LLORENS

**Professor d'Història
d'Amèrica a la Universitat de
Barcelona**

* Aquest article correspon a la transcripció de la conferència que, amb el mateix títol, pronuncià Miquel Izard a la sala "La Plana de l'Om" de la Caixa de Manresa el 20 d'abril de 1990, dins del cicle: "Amèrica, a cinc-cents anys de la conquesta", organitzat pel Centre d'Estudis del Bages. La transcripció ha estat realitzada per Raquel Martín i Lluís Virós.